

Recenzje – Polemiki

PIOTR BÓRAWSKI

Katarzyna Smędzik-Ambroży:
ZASOBY A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ ROLNICTWA W POLSCE
PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ

Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 2018, 285 s.

ISBN: 978-83-0119-980-7.

Recenzowana książka dotyczy ważnego problemu, jakim jest ocena zrównoważonego rozwoju rolnictwa w Polsce. Jest obszerna, składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów merytorycznych, podsumowania, bibliografii, spisu tabel i rysunków oraz aneksu.

Podjęta tematyka jest niezwykle istotna i aktualna. Autorka dokonała oceny zrównoważonego rozwoju rolnictwa w Polsce w aspekcie wykorzystania czynników produkcji, tj. ziemi, pracy i kapitału. Rolnictwo intensywnie korzysta z zasobów przyrody, kształtuje tkankę społeczno-kulturową obszarów wiejskich oraz oddziałuje na systemy ekologiczne i dlatego właśnie potrzeba respektowania zasad zrównoważonego rozwoju jest szczególnie ważna. Odnosi się to zwłaszcza do rolnictwa, w którym liczba podmiotów gospodarczych jest duża, a wieloaspektowa zmienność i różnorodność sprawia, że ich ocena jest wysoce skomplikowana metodycznie.

Analizowane zagadnienie wpisuje się we współczesny nurt ekonomii zrównoważonego rozwoju, która z kolei rozwija się na gruncie ekonomii politycznej i koncepcji trwałego rozwoju. Wytyczne tego nurtu bardzo wyraźnie zawierają się w dziale gospodarki, jakim jest rolnictwo i powiązane z nim działy gospodarki narodowej. Mimo rozwoju tej koncepcji w nauce, w praktyce ciągle zauważa się, że cel ekonomiczny przeważa nad celami ekologicznymi i etycznymi. Obserwowany stan nierównowagi wzbudza szereg kontrowersji.

Tytuł pracy sformułowany jest jasno, zwięźle i wskazuje, że opracowanie ma charakter ekonomiczny i dotyczy zrównoważenia gospodarstw rolnych zróżnicowanego ze względu na zasoby. Ponadto zagadnienie zrównoważenia zostało przedstawione nie tylko w regionie Wielkopolski, ale również w różnych województwach w Polsce, co wpisuje rozprawę także w nurt ekonomii przestrzennej.

Pracę rozpoczyna wprowadzenie, w którym Autorka przedstawia zagadnienie i motywy podjęcia tej problematyki badawczej. Autorka prezentuje cel główny badań, którym jest „określenie oddziaływania położenia i wynikających z niego uwarunkowań zasobowych dla sektora rolnego w skali krajowej lub regionalnej na zrównoważenie rolnictwa indywidualnego po integracji Polski z UE, w oparciu o doświadczenia istniejących gospodarstw rolnych FADN”. Należy stwierdzić, że tak postawiony cel jest bardzo ważny, zrozumiały, a zarazem ambitny. Do tej pory w opracowaniach z zakresu ekonomii rozwoju nie przeprowadzono takich badań. Autorka wypełnia więc istniejącą lukę w literaturze przedmiotu, co można uznać za jej znaczny wkład do nauki. Cel główny uzupełniają zadania badawcze, które są z nim kompatybilne i uzupełniają rozważania oraz dokładniej charakteryzują problem badawczy. Do rozwiązania problemu badawczego przyczyniło się również trafne sformułowanie pięciu hipotez badawczych:

1. *W latach 2005-2014 względem 2004 r. następowało pogłębienie różnic w zakresie zrównoważenia w wymiarze ekonomicznym i środowiskowym, indywidualnych gospodarstw rolnych FADN z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych do produkcji rolnej.*
2. *W latach 2005-2014 w odniesieniu do 2004 r., na obszarach o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa względem obszaru referencyjnego, następował wzrost zrównoważenia środowiskowego indywidualnych gospodarstw rolnych FADN, zaś zmniejszało się ich zrównoważenie w wymiarze ekonomicznym.*
3. *Na obszarach o korzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa względem obszaru referencyjnego, w latach 2005-2014 w odniesieniu do 2004 r., zmniejszało się zrównoważenie środowiskowe indywidualnych gospodarstw rolnych FADN, zaś wzrastało ich zrównoważenie w wymiarze ekonomicznym.*
4. *Uwarunkowania instytucjonalne, wynikające z polityki rolnej UE, wpływają na zrównoważenie środowiskowe i ekonomiczne rolnictwa indywidualnego FADN w Polsce i w Wielkopolsce, niezależnie od uwarunkowań zasobowych dla tego sektora w danym obszarze.*
5. *Wyposażenie w czynniki produkcji wpływa na zrównoważenie środowiskowe i ekonomiczne rolnictwa indywidualnego FADN w Polsce i Wielkopolsce, niezależnie od uwarunkowań zasobowych dla tego sektora na danym obszarze.*

Należy stwierdzić, że tak sformułowane hipotezy badawcze są logicznie powiązane z celem głównym. W tej części rozprawy Autorka przedstawiła również źródła informacji pierwotnych i wtórnych oraz wymieniła wykorzystane metody badawcze, które następnie opisała w rozdziale trzecim. Tak przygotowane wprowadzenie nie budzi większych zastrzeżeń merytorycznych.

Reasumując, wprowadzenie należy zaliczyć do mocnych stron rozprawy. Czytelnik poznaje zagadnienie, a zamiary Autorki są klarownie przedstawione. Postawiony cel, zadania i hipotezy badawcze są prawidłowe, poprawne merytorycznie oraz kwantyfikowalne.

W rozprawach habilitacyjnych ważnym rozdziałem jest część teoretyczna, czasem skupiona na przeglądzie lub syntezie i rozwinięciu teorii dotyczącej badanej problematyki. W recenzowanej rozprawie występują dwa rozdziały teoretyczne. Rozdział pierwszy zatytułowany został *Zasoby w działalności rolniczej*. Autorka opisała teorie ekonomiczne m.in. Thüнена, Webera, Löscha, rdzenia i peryferii oraz czynniki i funkcję produkcji. Ponadto przedstawiła rozważania na temat konwergencji w zakresie zrównoważenia gospodarstw indywidualnych na obszarach o różnych uwarunkowaniach zasobowych. Opisała również przyczyny sprawcze konwergencji w ujęciu teoretycznym oraz czynniki produkcji, tj. pracę, ziemię i kapitał. Dyskurs naukowy, jaki prowadzi Autorka w tej części pracy, należy uznać za bardzo ważny, potrzebny i na wysokim poziomie, a sam dobór charakteryzowanych teorii ekonomicznych – za trafny. Rozdział ten jest potrzebny dla rozprawy i stanowi swoiste tło do analiz ekonomicznych przedstawionych w następnych częściach pracy.

Rozdział drugi nosi tytuł *Rolnictwo w rozwoju zrównoważonym*. Pierwsza część rozdziału została poświęcona definiowaniu pojęcia *zrównoważony rozwój*, który niektórzy autorzy określają mianem rozwoju trwałego. Samo rozstrzygnięcie sporu istniejącego w literaturze przedmiotu związanego z prawidłowym definiowaniem tego zagadnienia należy uznać za ważny powód podjęcia badań, a zarazem za wkład do nauki. W dalszej części rozdziału Autorka opisała ład ekonomiczny i środowiskowy w kontekście dóbr publicznych i rolnictwa. Należy stwierdzić, że rozważania te są ważne i potrzebne dla rozprawy. Za interesujący można uznać rysunek, na którym Autorka przedstawiła historię WPR. Podsumowując, rozdział ten jest potrzebny dla rozprawy i został przygotowany merytorycznie poprawnie.

Przedmiotem rozważań w rozdziale trzecim są metody badań zrównoważenia rolnictwa. Opisano szczegółowo procedurę syntetycznego wskaźnika. Następnie scharakteryzowano dobór gospodarstw do badań. Konstrukcja tego rozdziału jest bardzo ciekawa, ponieważ w poszczególnych jego częściach opisano metodykę wykorzystaną w kolejnych rozdziałach. Za szczególnie ważne należy uznać informacje zaprezentowane w tabelach 3 i 4, w których przedstawiono charakterystykę zmiennych wykorzystanych w zbudowanych modelach. W dalszej części rozdziału zaprezentowano metody pomiaru zrównoważonego rozwoju.

Rozdziały merytoryczne wykonane w oparciu o dane FADN są atutem rozprawy. Za szczególnie ważny należy uznać rozdział 4, w którym Autorka przedstawiła zróżnicowanie zasobów wykorzystanych przez rolnictwo indywidualne w skali krajowej i w Wielkopolsce. Przedstawiono wyniki badań własnych i analiz w kontekście ziemi, pracy i kapitału, które wzbogacają wyniki analiz z wykorzystaniem testu U Manna–Whitneya. Autorka zastosowała tu bardzo ciekawe podejście. Najpierw przedstawiła zróżnicowanie czynników w województwach, a następnie w powiatach Wielopolski z wykorzystaniem analizy skupień. Wartością dodaną rozprawy, a zarazem wkładem do nauki w zakresie nowych metod badawczych są syntetyczne wskaźniki uwarunkowań zasobowych rolnictwa, które umożliwiły porównanie województw Polski i powiatów w Wielkopolsce. Analiza ta umożliwiła Autorce wskazanie regionów o korzystnych, neutralnych i niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa. Wyniki przeprowadzonych analiz przedstawione na rysunkach 3 i 4 należy uznać za interesujące i wartościowe dla rozprawy.

Za interesujący poznawczo należy uznać również rozdział piąty rozprawy, w którym Autorka przedstawiła zróżnicowanie indywidualnego rolnictwa z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych dla tego sektora w skali kraju lub regionu Wielkopolskiego po integracji Polski z UE. Już na samym początku literatury tego rozdziału czytelnik zostaje zapoznany z wynikami przeprowadzonych analiz. W tym też rozdziale dokonano weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Rozdział ten należy uznać za starannie przygotowany, o wysokiej wartości merytorycznej i cenny dla rozprawy.

W ostatnim rozdziale pracy Autorka zbadała wpływ czynników instytucjonalnych i zasobowych na zrównoważenie rolnictwa indywidualnego w latach 2004-2014 w skali kraju i regionu. W rozdziale zawarto informacje o zbudowanych modelach ekonometrycznych oraz podsumowanie rozprawy. Badania Autorki wykazały wpływ środków finansowych z UE na zrównoważenie w łańdźcu ekonomicznym i środowiskowym. Ponadto widoczny był wpływ czynnika ziemi i pracy na zrównoważenie środowiskowe rolnictwa indywidualnego FADN. Podsumowując, rozdział ten jest interesujący poznawczo, przedstawia modele oraz stanowi wkład Autorki do nauki w zakresie zastosowanych i wykorzystanych nowych metod badawczych.

Monografia *Zasoby a zrównoważony rozwój rolnictwa w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej* została przygotowana poprawnie z wykorzystaniem słownictwa z nauk ekonomicznych.

Wykorzystana literatura jest obszerna – obejmuje 351 pozycji, w tym 87 zagranicznych, głównie anglojęzycznych, oraz materiały statystyczne i źródła internetowe. Wykorzystane szerokie źródła informacji potwierdzają umiejętność wyszukiwania i wykorzystania przez Autorkę światowego dorobku z zakresu ekonomii agrarnej.

Monografia dr hab. Katarzyny Smędzik-Ambroży pt. *Zasoby a zrównoważony rozwój rolnictwa w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej* jest wartościowym opracowaniem. Potwierdza zaawansowanie naukowe Autorki oraz stanowi wkład do nauk ekonomicznych ze względu na wieloaspektowe podejście do analizowanych treści. Odnacza się ona wysoką wartością merytoryczną, a uzyskane wyniki i treści poszczególnych rozdziałów stanowią logiczną całość.

Gratuluję Autorce wartościowego opracowania.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 13.09.2019.